

АРБІТРАБЕЛЬНІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

ARBITRABILITY OF CORPORATE DISPUTES

Кологойда О.В., професор кафедри економічного права та економічного судочинства

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена способам альтернативного вирішення корпоративних спорів, які набувають все більшої актуальності через переважність судів, формалізованість та тривалість юрисдикційного вирішення корпоративних спорів. У статті проаналізовано підходи до визначення поняття арбітрабельності, критерії арбітрабельності корпоративного спору, умов їх передачі на розгляд третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу), судовій практиці щодо вирішення питань арбітрабельності корпоративних спорів.

Автор визначає види корпоративних спорів, що є арбітрабельними: спори, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі; справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, в т.ч. пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, оскарженням рішень органів управління емітента та правочинів; спори з корпоративних відносин, що виникають з договору, передані на вирішення міжнародного комерційного арбітражу на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками; про оскарження (визнання недійсними) значного правочину, правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, правочину, укладеного з перевищенням повноважень.

Неарбітрабельними визнано: спори, які виникають з корпоративних відносин, крім спорів які виникають з договору, похідні позови, спори щодо державної реєстрації або обліку прав на цінні папери, щодо державної реєстрації чи обліку прав на нерухоме майно, спори щодо вимог про реєстрацію майна та майнових прав, здійснення інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно, про визнання недійсною системи реєстру власників іменних цінних паперів.

Ключові слова: арбітрабельність, третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж, корпоративні спори, арбітражна угода.

The article is devoted to methods of alternative resolution of corporate disputes, which are becoming increasingly important due to the congestion of the courts, the formality and duration of corporate disputes' jurisdictional resolution. The article analyzes approaches to the definition of the concept of arbitrability, the criteria for the arbitrability of a corporate dispute, the conditions for referral to an arbitration court (international commercial arbitration), judicial practice regarding the resolution of issues of arbitrability of corporate disputes.

The author defines the types of corporate disputes that are arbitrable, such as: disputes arising from transactions regarding securities, shares, other corporate rights in a legal entity; cases in disputes regarding financial instruments, in particular regarding securities, including securities rights and the rights arising from them, the issue, placement, circulation and redemption of securities, appeals against the decisions of the issuer's management bodies and transactions; disputes on corporate relations arising from the contract are referred to international commercial arbitration on the basis of the arbitration agreement concluded between the legal entity and all its participants; on appeal (recognition as invalid) of a significant transaction, a transaction with an interest.

The following are recognized as non-arbitrable: disputes arising from corporate relations, except disputes arising from contracts, derivative claims, disputes regarding state registration or accounting of securities rights, disputes regarding state registration or accounting of immovable property rights, disputes regarding requirements for registration of property and property rights, implementation of other registration actions, invalidation of acts, that violate property rights, invalidation of the system of the securities owners register.

Key words: arbitrability, arbitral tribunal, international commercial arbitration, corporate disputes, arbitration agreement.

Арбітрабельність – відносно новий термін у вітчизняній юридичній науці та практиці альтернативних способів вирішення спору, досі не імплементований у законодавстві.

Питання арбітрабельності корпоративних спорів є одним із найбільш дискутованих тем міжнародного комерційного арбітражу та альтернативних способів вирішення корпоративних спорів. Дослідженню цього питання присвячені праці Ю. В. Атаманової І. А. Діковської, М. В. Купцової, О. С. Перепелинської, Л. В. Шматенка, А. В. Замзій, І. В. Лукач, Г.Смірнова та інших вчених. Арбітрабельність визначають як здатність спору бути предметом розгляду в третейському (міжнародному комерційному арбітражному) суді, що визначається національним законодавством [1, с. 78].

Арбітрабельність корпоративного спору – це можливість передачі спору на вирішення до міжнародного арбітражного суду або третейського суду, заснована на відповідності спору визначеним законом критеріям щодо підстав, предмету та суб'єктного складу.

Гарантуючи судовий захист з боку держави, Конституція України визнає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55). Це конституційне право не може бути скасоване або обмежене (ч. 2 ст. 22, ст. 64). Однією з форм реалізації права на захист є звернення до третейського суду (абз. 1 п. 5 Рішення Конституційного Суду України від 24.02.2004 р. у справі № 3-рп/2004) як суб'єкта, який здійснює не правосуддя, а недержавну юрисдикційну діяльність з третейського

розгляду спорів у цивільних і господарських правовідносинах (абз. 5 п. 4 Рішення Конституційного Суду України від 10.01.2008 р. у справі N 1-3/2008 (справа про завдання третейського суду).

Відповідно до ч. 1 ст.1 та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про третейські суди» юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом. П. 10 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди передбачає», що не можуть передаватись на вирішення третейського суду справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств.

В рекомендаціях Президії Вищого господарського суду України №04-5/14 від 28.12.2007 року «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» (п. 6.2, 6.3) та постанові Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 року «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» (п.9) зазначено, що акціонери товариства, зареєстрованого в Україні, не вправі своєю угодою підпорядковувати іноземному праву умови недійсності правочину (підстави, порядок, наслідки) щодо корпоративного управління, вчиненого як акціонерами з товариством, так

і між акціонерами, оскільки норми щодо недійсності правочинів в Україні є імперативними. Угода (правочин) щодо підпорядкування відносин з корпоративного управління господарського товариства, зареєстрованого в Україні, нормам іноземного права, є нікчемною і не підлягає примусовому виконанню. Така угода не може бути виконана примусово, в тому числі на підставі рішення міжнародного комерційного арбітражного суду як така, що порушує публічний порядок. Ці відносини регулюються особистим законом товариства, яким відповідно до статті 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» є право України як держави місцезнаходження товариства. Учасники господарських товариств незалежно від суб'єктного складу акціонерів не вправі також підпорядковувати розгляд корпоративних спорів, пов'язаних із діяльністю господарських товариств, зареєстрованих в Україні, зокрема таких, що впливають із корпоративного управління, міжнародним комерційним арбітражним судам.

Відповідно до чинної на той час редакції ч.2 ст.12 ГПК України, з урахуванням змін внесених 05.03.2009 року, підвідомчий господарським судам спір міг бути переданий сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб, та спорів, передбачених пунктом 4 частини першої ст. 12 ГПК України (справи, що виникають з корпоративних відносин). Ч. 2 ст.12 ГПК у редакції від 03.02.2011 р. обмежила можливість передачі вказаних категорій спорів на вирішення виключно третейського суду, що узгоджувалося з нормами Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» в частині арбітрабельності корпоративних спорів. Отже, в період з 2011 по 2017 роки вказана заборона передавати корпоративні спори діяла виключно щодо третейських судів.

На виконання Стратегії судової реформи було прийнято Закон України від 3.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Одним із завдань судової реформи стало сприяння альтернативному вирішенню спорів у третейських судах і міжнародному комерційному арбітражі.

У новій редакції ГПК України праву сторін передавати спори на розгляд третейського суду та міжнародного комерційного арбітражу присвячено статтю 22 ГПК України, яка передбачає, що спір, який належить до юрисдикції господарського суду, може бути переданий сторонами на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, крім:

- 1) спорів про визнання недійсними актів,
- 2) спорів про державну реєстрацію або облік прав на нерухоме майно, прав інтелектуальної власності, прав на фінансові інструменти, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні договорів про публічні закупівлі з урахуванням ч.2 ст. 22 ГПК України;
- 3) спорів, передбачених пунктами 2, 3, 7-13 ч. 1 ст. 20 ГПК України. Спори, передбачені п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України, що виникають з договору, можуть бути передані на вирішення міжнародного комерційного арбітражу лише на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками (ч. 2 ст. 22 ГПК України);
- 4) інших спорів, які відповідно до закону не можуть бути передані на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу.

Арбітрабельність спорів третейським судам та МКАС була уніфікована.

Відповідно до ст. 20 ГПК України господарським судам підвідомчі спори з корпоративних відносин (п.3 ч. 1 ст. 20 ГПК України) та пов'язані з корпоративними спори:

– з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах (п.4 ч. 1 ст. 20 ГПК України),

– щодо фінансових інструментів, зокрема, цінних паперів, в т.ч. пов'язані з правами на цінні папери та правами з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах (п.4 ч. 1 ст. 20 ГПК України),

– справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у т.ч. посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах (п. 12 ч.1 ст. 20 ГПК України),

– вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин (п. 13 ч. 1 ст. 20 ГПК України).

Аналізуючи визначені національним законом критерії, арбітрабельними корпоративними та пов'язаними з ними спорами є:

1) спори, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі (крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах), в т.ч., спори, пов'язані з приналежністю акцій, визначенням розміру статутного капіталу та розміру часток учасників в статутному капіталі товариства, встановленням їх обтяження та звернення стягнення на акції, частки, паї.

Так, Рішенням Постійно діючого третейського суду при Торгово-промисловій палаті України від 16.12.2020 у справі № 4/2020/19.0-7.4 було задоволено позов ТОВ «Імакс ЛТД» до ТОВ «ФК «Фінцентр» про внесення змін до договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Діо Трейдер» від 03.12.2019 р. Правовою підставою для розгляду справи у Постійно діючому третейському суді при ТПП України стала третейська угода, укладена між ТОВ «ІМАКС ЛТД» та ТОВ «ФК «Фінцентр» 03.12.2019, відповідно до якої спори між сторонами за договором купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «ДІО ТРЕЙДЕР» від 03.12.2019, які пов'язані з ним або впливають з нього, в тому числі, але не обмежуючись, які стосуються його виконання, порушення, припинення, розірвання або недійсності.

ТОВ «ФК «Фінцентр» на підставі статті 350 ГПК України звернулось до суду з заявою про скасування зазначеного рішення третейського суду, посилаючись на те, що спір виник між сторонами на підставі договору купівлі-продажу корпоративних прав є спором, що виник з корпоративних відносин, оскільки предметом цього спору є корпоративні права, а договір є правовою підставою виникнення та припинення корпоративних прав з управління господарським товариством. Північний апеляційний господарський суд в ухвалі від 9.03.2021 року у справі № 873/2/21, оцінюючи наявність компетенції у третейського суду щодо вирішення спору у даній справі, посилаючись на п. 10 ст. 6 Закону України «Про третейські суди», ч.3 ст. 167 ГК України, п. 4 ч. 1 ст. 20, ст. 22 ГПК України, вказав, що оскільки покупець не був учасником продавця, чи навпаки, за суб'єктивним складом такий спір не підпадає під дію п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України (справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі). Підставою звернення до третейського суду, виходячи зі змісту позовних вимог, була оцінка господарського договору.

Апеляційний господарський суд дійшов висновку, що спори про укладення, розірвання, зміну, а також визнання недійсним договору купівлі-продажу корпоративних прав, крім спорів, пов'язаних з порушенням переважного права на придбання, не є такими, що виникають з корпоративних відносин і залежно від суб'єктного складу сторін підлягають розгляду господарськими, загальними судами або третейським судом. Підтримуючи позицію суду в частині арбітрабельності спору, слід уточнити, що вказаний спір підпадає під дію п.4 ч. 1 ст.20 ГПК України як спір який виникає з правочину щодо частки і може в силу ст. 22 ГПК України передаватись на вирішення третейського суду; об'єктом договору купівлі-продажу є частка, а не корпоративні права.

Заборона щодо передачі справи на вирішення третейського суду відсутня щодо справ у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах. Такі справи можуть бути передані сторонами на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу [2].

Однак, Верховний Суд постановою від 18 травня 2021 року скасував це рішення і відніс цей спір до спорів з корпоративних відносин (п. 3 ч.1 ст. 20 ГПК України) вказавши, що предметом договору купівлі-продажу є частка в статутному капіталі ТОВ «Діо Трейдер», тобто відповідні права й обов'язки стосовно участі у діяльності та управлінні ТОВ «Діо Трейдер», отримання прибутку від господарської діяльності, з огляду на що відносини щодо внесення змін до договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Діо Трейдер» №б/н від 03.12.2019 р. за своєю правовою природою є корпоративними відносинами щодо володіння, користування й розпорядження належними корпоративними правами у господарському товаристві (п.44, 48);

2) справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, в т.ч. пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, оскарженням рішень органів управління емітента та правочинів, вчинених в процесі розміщення емісійних цінних паперів;

3) спори з корпоративних відносин, що виникають з договору, передані на вирішення міжнародного комерційного арбітражу на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками. Такими спорами, що виникають з договору, можуть бути спори, пов'язані з укладанням, виконанням, припиненням корпоративних договорів (ст. 7 Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ст. 29 Закону «Про акціонерні товариства» (нова редакція), спори із засновницького договору, зокрема, щодо повернення грошових коштів та майна, внесених засновниками в оплату за акції/частку, якщо товариство визнається таким, що не відбулося, пов'язані зі стягненням простроченого вкладу, з договору про злиття, приєднання, поділ;

4) про оскарження (визнання недійсними) значного правочину, правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, правочину, укладеного з перевищенням повноважень, наданих статутом товариства, за позовом товариства або учасникам (якщо позивач обґрунтовує свої вимоги порушенням охоронюваних законом прав та/або інтересів).

Арбітражне застереження, яке є частиною договору, має трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору (ч. 1 ст. 16 Типового закону ЮНСІТРАЛ і в ч. 1 ст. 16 Закону «Про Міжнародний комерційний арбітраж»). Рішення арбітражного суду про недійсність договору не тягне за собою ірсо же недійсності арбітражного застереження. Товариство, яке є стороною оспорюваного правочину, пов'язано третейською угодою (застереженням) і такий спір може бути визнано арбітрабельним за згодою товариства. Учасник товариства не є стороною

оспорюваного правочину, отже не пов'язаний арбітражною угодою (застереженням).

При визначенні критеріїв арбітрабельності корпоративного спору доцільним є дослідження практики іноземних країн. Так, в рішенні від 9 квітня 2009 року Верховний Суд ФРН сформував такі умови арбітрабельності спору, що виникає з корпоративних відносин:

1. Наявність згоди на передачу корпоративного спору на розгляд до третейського суду всіх учасників товариства. Така згода має бути зазначена в арбітражному застереженні до статуту компанії або в окремій арбітражній угоді.

2. Арбітражне застереження (угода) має містити положення про те, що кожен акціонер чи учасник товариства, як і саме товариство, має право брати участь у формуванні складу арбітражного суду.

3. Усі заперечення проти окремо взятого рішення акціонерних зборів мають бути заявлені в одному арбітражному провадженні.

4. Усі акціонери, а також члени наглядової ради, виконавчі директори мають бути проінформовані про ініціювання арбітражного розгляду.

Арбітрабельність спору в Англії вирішується індивідуально у кожному справі, враховуючи фактичні обставини справи. Ключові критерії визначення арбітрабельності закладені у рішенні від 21 липня 2011 року Fulham Football Club (1987) Ltd v Richards [2011] EWCA Civ 855, керуючись якими, суд повинен враховувати, чи стосується спір прав третіх осіб та/або публічних інтересів.

В Україні встановлено два різних законодавчих режими щодо арбітрабельності внутрішніх і міжнародних спорів, а отже можливості передавати їх на вирішення до третейського суду або ж міжнародного арбітражу [3]. Загальними умовами передачі корпоративного спору на вирішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу є:

а) наявність між учасниками корпоративних відносин, що виникають з договору, спору про право або охоронюваний законом інтерес;

б) наявність письмової угоди сторін корпоративного спору (арбітражна угода, арбітражне застереження) про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними договірними правовідносинами. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про третейські суди» спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам закону. Законодавство не містить вказівок на те, чи має така угода бути викладена у форматі окремого документа (арбітражної угоди) або ж її може бути інкорпоровано до статуту товариства та/або корпоративного договору між юридичною особою та всіма її учасниками;

в) заява сторони про передачу справи на вирішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу до прийняття компетентним судом рішення у спорі між тими ж сторонами, з того ж предмета і з тих самих підстав.

Відмінною умовою є суб'єктний склад спору. Згідно з ч.2 ст.1 Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж» до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися: 1) спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також 2) спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України. Водночас на розгляд третейського суду не можуть передаватися справи, коли хоча б одна із сторін спору є резидентом України (п. 12 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди»).

Визначаючи критерії арбітрабельності корпоративних спорів та укладаючи угоду про передачу спору на вирішення третейського або міжнародного комерційного арбітражного суду, слід зважати на наступне:

1. Чи може бути арбітраж юрисдикційним механізмом вирішення даного виду корпоративного спору?

2. Чи наявна (підписана сторонами) арбітражна угода, чи дійсна вона (не оскаржена, не визнана судом недійсною), тобто відсутні підстави відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення? У справі № 756/618/14-ц суд визнав, що фальшивість документа, в якому міститься арбітражне застереження, свідчить про те, що волевиявлення особи на арбітраж не було. В іншій справі № 824/181/19 Верховний Суд встановив, що незважаючи на наявність підпису позивача на додатковій угоді як компанії, яка фінансує виконання договору, відсутній перехід до нього права вимоги за договором, оскільки сторонами арбітражного застереження є продавець і покупець [4].

У постанові по справі №16/157-ПД-07 від 25.06.2008 р. про визнання третейської угоди недійсною Вищим господарським судом України було встановлено, що 21.11.2005 р. між ВАТ «Херсонський бавовняний комбінат», ПП «Херсонснабсбит» і ТОВ «Авуар» була укладена третейська угода про передачу спорів про недійсність договорів купівлі-продажу цінних паперів від 31.12.2003 р., не врегульованих між сторонами в досудовому порядку, на вирішення до Постійно діючого третейського суду при Юридичній корпорації «Принцип». Третейською угодою, яка фактично є угодою про внесення змін до договорів купівлі-продажу цінних паперів, сторони змінили визначений п. 5.2 договорів порядок вирішення спорів в частині підвідомчості господарським судам на третейський суд. Однак на час укладання третейської угоди від 21.11.2005 р. договори купівлі-продажу цінних паперів від 31.12.2003 р. було припинено належним виконанням сторонами зобов'язань за договорами в частині поставки та оплати цінних паперів. Отже, їх умови не могли бути змінені третейською угодою.

Арбітражна угода не може бути виконана, якщо сторони не вказали в ній найменування будь-якого постійно діючого арбітражного органу, неправильно виклали назву третейського суду або вказали арбітражну установу, якої не існує. До тексту арбітражної угоди включають також такі умови як місце арбітражу, кількість арбітрів і процедуру їх призначення, застосовуване матеріальне право, мову арбітражного розгляду, питання про автономність арбітражної угоди виникає при уступці основного зобов'язання. Якщо в договорі не відображено, що до нового кредитора переходить право за арбітражним застереженням то, за усталеною світовою практикою, буде вважатися, що арбітражна угода недійсна для нової сторони такого договору. Питання автономності арбітражної угоди часто виникає в контексті наявності повноважень у представників сторін на підписання як основного договору, так і арбітражної угоди. Якщо представник сторони, який підписав арбітражну угоду, не мав права її підписувати, така арбітражна угода може бути визнана недійсною, оскільки підписана не уповноваженою особою. Якщо господарський суд визнає, що арбітражна угода є недійсною, втрачена чинність або не може бути виконана, то має прийняти справу до свого провадження й розглядати спір у рамках господарського судочинства.

3. Чи впливатиме внесення арбітражем рішення на права та інтереси третіх осіб: учасників, товариства, а отже чи обов'язковою є їх участь у вирішенні спору з метою врахування їх інтересів та правової позиції щодо предмету спору?

4. Чи може бути в арбітражному суді застосований належний та ефективний спосіб захисту прав та інтересів учасників корпоративного спору?

5. Який суб'єктний склад сторін корпоративного спору, наявність публічного елементу, наявність іноземного елементу (для МКАС)?

6. Чи буде визнано та виконано, в тому числі примусово, арбітражне рішення? Чи пов'язаний корпоративний спір з необхідністю вчинення реєстраційних дій? Так, у справі № 907/930/15 Верховний Суд визнав, що спір про право власності на нерухоме майно, що виник з договору про спільну діяльність, має вирішуватися тільки державним судом, а не арбітражем. У 2020 році після неодноразового розгляду заяв про визнання арбітражних рішень на користь російської компанії оборонного-промислового комплексу, внесеної до санаційного списку Україною, проти українських резидентів, Верховний Суд встановив, що виконання такого рішення становитиме загрозу публічному порядку України.

Національний суд в процесі визнання та виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, зобов'язаний відповідно до пункту 2 статті V Нью-Йоркської конвенції перевірити арбітрабельність спору за законодавством України, тобто можливість об'єкта спору бути предметом арбітражного розгляду, суб'єктний склад учасників спору, а також те, що визнання та виконання рішення не суперечить публічному порядку (постанова Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі № 519/15/17).

Відповідно до ч.2 ст.1, п.11 ч.1 ст.6 Закону України «Про третейські суди» та ч. 4 ст. 1 Закону «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітрабельність може бути обмежена тільки законом. З урахуванням вищезазначених критеріїв та обмежень, передбачених законом, **неарбітрабельними корпоративними справами є:**

1) *спори, які виникають з корпоративних відносин* у спорах між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) юридичної особи, пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цієї юридичної особи, крім спорів які виникають з договору. Аналогічне виключення містить Закон України «Про третейські суди» (п.10 ч.1 ст. 6) в частині корпоративних спорів за участю господарських товариств та їх учасників. До цієї категорії спорів можна віднести:

а) *спори щодо визнання недійсними актів.* Такими індивідуальними ненормативними актами є статuti, рішення органів управління юридичної особи. Так, Одеський апеляційний суд ухвалою від 20.09.2021 року у справі ТС-П-1/2018 скасував скасування рішення Регіонального постійно діючого третейського суду Асоціації «Економіко-правовий союз» від 02 липня 2018 року, яким визнано недійсними рішення загальних зборів акціонерів ПрАТ «Столичний завод шампанських вин» від 17 вересня 2007 року № 5 та ради акціонерів ПрАТ «Столичний завод шампанських вин» від 12 жовтня 2007 року № 21. На підставі вказаних рішень компанія «Хенкель & Ко. Зекткеллерай Гес.м.б.Х.» отримала право придбати пакет протих іменних акцій ЗАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний» у кількості 29 699 (49,9 % статутного капіталу цього товариства) за ціною 200 000 дол. США, що в еквіваленті 1 010 000 грн. На виконання зазначених рішень 15 жовтня 2007 року між ЗАТ «Столичний завод шампанських вин» та компанією «Хенкель & Ко. Зекткеллерай Гес.м.б.Х.» укладено договір купівлі-продажу цінних паперів № 28-3-97/Б54, отже, особа набула права власності на акції та посвідчені ними корпоративні права.

31 травня 2018 року між акціонерами-фізичними особами та ПрАТ «Столичний завод шампанських вин» укладено третейську угоду про передачу спорів між сторонами (тобто спорів між юридичною особою та її акціонерами), які утворилися до моменту підписання цієї угоди, без застосування строків позовної давності, або з'являться в майбутньому та походять із правовідносин, що виникли на підставі

рішення загальних зборів акціонерів АТ «Столичний завод шампанських вин» від 17 вересня 2007 року № 5 та рішення ради акціонерів АТ «Столичний завод шампанських вин» від 12 жовтня 2007 року № 21, щодо їх законності, дійсності чи недійсності, в цілому або в окремих його частинах, або у зв'язку з ними, включно спори, що стосуються порушень прав та охоронюваних законом інтересів сторін, пов'язані з відшкодуванням збитків, упущеної вигоди, моральної шкоди на розгляд третейського суду Регіонального постійно діючого Третейського суду Асоціації «Економіко-правовий союз». Слід зважати, що законом (ч. 1 ст. 50 Закону «Про акціонерні товариства») встановлено тримісячний строк позовної давності на оскарження рішень загальних зборів акціонерів з дати їх прийняття, який на дату укладання третейської угоди скінчився.

За всіма критеріями спір, який вирішений третейським судом, відноситься до корпоративного спору, в якому заявлено вимогу про визнання недійсним рішень органів управління акціонерного товариства як ненормативних актів індивідуальної дії. Такий спір належить до виключної юрисдикції господарського суду (пп.3 ч. 1 ст. 20 ГПК України), не зважаючи на участь в ньому фізичних осіб (акціонерів). Рішенням третейського суду вирішено питання про права та обов'язки третьої особи, яка не була залучена до третейського розгляду – компанії «Хенкель & Ко. Зекткеллерай Гес.м.б.Х», яка придбала 49% акцій ПрАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний». Корпоративний спір дозволяється передавати на розгляд тільки міжнародному комерційному арбітражу на підставі угоди між юридичною особою та всіма її учасниками, яка у спірних правовідносинах відсутня, і лише щодо спорів з договору, а не у зв'язку з оскарженням рішення органу управління товариства. Вимога про стягнення моральної шкоди з ПрАТ «Столичний завод шампанських вин «Столичний» на користь фізичної особи-акціонера ПрАТ «Столичний завод шампанських вин» має похідний характер і не впливає на юридичну кваліфікацію спору як корпоративного.

Підтримуючи в цілому рішення суду про скасування рішення Регіонального постійно діючого третейського суду Асоціації «Економіко-правовий союз» від 02 липня 2018 року, слід сказати, що справа була розглянута апеляційним судом загальної юрисдикції, а підставою скасування ухвалою Одеського апеляційного господарського суду від 20.09.2021 року у справі ТС-П-1/2018 рішення Регіонального постійно діючого третейського суду Асоціації «Економіко-правовий союз» від 02 липня 2018 року стало не посилання на порушення третейським судом юрисдикції, а рішення Оболонського районного суду м. Києва від 18.05.2021 року у справі № 756/8861/18, яким визнано недійсною Третейську угоду про передачу спорів на розгляд третейського суду укладену 31 травня 2018 року між акціонерами фізичними особами та ПрАТ «Столичний завод шампанських вин» за позовом за позовом компанії «Хенкель & Ко. Зекткеллерай Гес.м.б.Х».

Ухвалою Оболонського районного суду міста Києва від 26 лютого 2020 року залишеною без змін Постановою Київського апеляційного суду від 28 липня 2020 року провадження у справі за позовом компанії «Хенкель & Ко. Зекткеллерай Гес.м.б.Х.» (Henkell & Co. Sektkellerei Ges.m.b.H.) про визнання недійсною третейської угоди закрито з посиланням на виключну господарську юрисдикцію корпоративного спору. Однак Верховний Суд скасував ці судові рішення, а справу направити для продовження розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на те, що предметом оскарження у цій справі є цивільно-правова угода, оформлена у вигляді третейської угоди, а тому правовідносини за своїм характером не є корпоративними і спір підлягає вирішенню в порядку цивільного судочинства. На дату прийняття рішення загальних зборів акціонерів від 17 вересня 2007 року № 5 та рішення ради акціонерів від 12 жовтня 2007 року № 21 (які є предметом

третейської угоди), компанія Henkell & Co. Sektkellerei Ges.m.b.H. не була акціонером ПрАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний», відсутні критерії, які б свідчили про корпоративний характер спірних правовідносин. Як наслідок справа була розглянута судами загальної юрисдикції.

При цьому Верховний Суд не врахував, що предметом спору є третейська угода від 31 травня 2018 року між ПрАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний» та частиною його акціонерів-фізичних осіб щодо реалізації їх корпоративних прав на оскарження до третейського суду рішення загальних зборів акціонерів від 17.09.2007 р. № 5 та рішення ради акціонерів від 12.10.2007 року № 21. Компанія Henkell & Co. Sektkellerei Ges.m.b.H. на момент укладання третейської угоди була акціонером ПрАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний», але не була стороною угоди всупереч ч. 2 ст. 22 ГПК України і не була залучена до участі у справі. Отже, спір безумовно був корпоративним і належав до виключної юрисдикції Господарського суду м.Києва (ч. 6 ст. 20 ГПК України).

б) спори, пов'язані з набуттям або викупом товариством власних акцій (ст. 64, 68, 69 Закону України «Про акціонерні товариства»), добровільною та обов'язковою пропозицією (ст. 65, 65-1, 65-3 Закону України «Про акціонерні товариства»), примусовим викупом (обов'язковим продажем) акцій особою, яка набула домінуючий контрольний пакет акцій товариства, її уповноваженою особою, або уповноваженою особою групи осіб, що діють спільно (ст. 65-2 Закону «Про акціонерні товариства»), зокрема, про визнання договору укладеним, визнання правочину обов'язкового продажу акцій недійсним, визнання права на отримання або стягнення компенсації ринкової вартості викуплених акцій, відшкодування збитків. Вказані правовідносини хоч і мають договірний характер, опосередкований правочинним викупом (обов'язковим продажем) акцій, але засновані на реалізації корпоративного права або обов'язку, мають наслідком припинення корпоративних відносин, отже є корпоративними спорами. Складність у класифікації зазначеної категорії спорів полягає в тому, що позивач обґрунтовує позовні вимоги порушенням не його корпоративного права, а порушенням права власності на акції;

в) спори про виключення учасника із товариства, про визнання недійсними рішень про виключення його зі складу юридичної особи, про витребування з незаконного володіння відповідача частки у статутному капіталі ТОВ, ТДВ, про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників ТОВ, ТДВ (пп.«д», «е» п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»), коли позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки у статутному капіталі товариства;

г) спори за позовом учасника, який вибув зі складу юридичної особи щодо визначення та стягнення належної йому вартості частки майна юридичної особи. Вихід з товариства є одностороннім правочинним його учасника, вчиненим у письмовій формі у вигляді заяви про вихід з товариства, підписаної учасником. Такий правочин, хоч і вчиняється за волевиявленням однієї особи, спричиняє юридичні наслідки для інших осіб, зокрема виникнення у товариства обов'язку виплатити колишньому учаснику вартість його частки у встановлений строк. Умовою реалізації учасником вчиненого ним волевиявлення на припинення участі в товаристві є повідомлення товариства про прийняте рішення (постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 квітня 2020 року у справі № 910/7674/18). Моментом виходу учасника з товариства є дата подачі ним заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства

або вручення заяви цим особам органами зв'язку (постанова КГС у складі Верховного Суду від 4 червня 2018 року у справі № 914/271/17). Відсутність нотаріального посвідчення підпису заявника на заяві про вихід з ТОВ не дає підстави вважати дійсним волевиявлення учасника товариства щодо виходу зі складу його учасників (постанова КГС у складі Верховного Суду від 2 травня 2018 року у справі № 912/422/17).

г) *спори щодо обрання, припинення повноважень (відсторонення, звільнення, відкликання), поновлення на посаді керівника, члена органу управління та інших посадових осіб.* Усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, яке передбачене частиною 3 статті 99 ЦК України, не є відстороненням працівника від роботи в розумінні статті 46 Кодексу законів про працю України (рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 № 1-рп/2010). Така форма захисту є специфічною дією носіїв корпоративних прав у відносинах з особою, якій вони довірили здійснювати управління товариством, і не може розглядатися в площині трудового права. Зміст положень ч. 3 ст. 99 та ч. 4 ст. 145 ЦК України треба розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу товариства відкликати члена виконавчого органу від виконання обов'язків, які він йому визначив, у будь-який час, на свій розсуд, з будь-яких підстав.

д) *справи, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій, у тому числі на виконання делегованих повноважень, державна установа чи організація, казенне підприємство (п. 6 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди»).* Отже, спори за участю національних, державних акціонерних холдингових компаній є неарбітрабельними;

е) *спори за позовами учасників юридичної особи про визнання недійсними установчих документів або їх частин, змін до них;*

є) *спори про ліквідацію, реорганізацію юридичної особи чи скасування її державної реєстрації, скасування державної реєстрації припинення юридичної особи за позовами учасників (акціонерів, членів) до цієї юридичної особи;*

ж) *спори за позовами акціонерів про переведення на них прав та обов'язків покупця акцій у зв'язку з порушенням їх переважного права на придбання акцій, що продаються (пропонуються для продажу) акціонерами третім особам, або переважного права на придбання акцій додаткової емісії;*

з) *спори між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи та юридичною особою щодо права власності на майно, передане юридичній особі як вклад до статутного (складеного) капіталу;*

і) *спори про стягнення дивідендів (пункт 8 частини 1 статті 2, статті 25, 26, 30 Закону «Про акціонерні товариства», в тому числі за акціями, що успадковані (постанова ВП ВС у справі 910/18015/17 від 11.09.2018 р.), між ТОВ та його учасниками щодо набуття коштів товариства учасниками як дивідендів (стаття 26 Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») або їх збереження без достатніх правових підстав (ст. 1212 ЦК України) (постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №917/1345/17 від 3.07.2018 р.);*

й) *спори, що виникають між товариством та його учасником про відшкодування витрат товариства, пов'язаних із проведенням на вимогу учасника аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства;*

2) *справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах (похідний позов) (п. 12 ч. 1 ст. 20 ГПК України).* Оскільки похідний позов подає власник (учасник, акціонер) юридичної особи в її інтересах від понесення збитків внаслідок неналежного корпоративного управління, його можна розглядати як реалізацію корпоративного права учасника на управління юридичною особою;

3) *спори щодо державної реєстрації або обліку прав на цінні папери, що виникають з діяльності депозитаріїв, пов'язаної з урахуванням прав на акції та інші цінні папери, частки в ТОВ та ТДВ або у зв'язку з поділом майна (що включає акції, частки) внаслідок наслідування або розлучення;*

4) *спори щодо державної реєстрації чи обліку прав на нерухоме майно, а також спори щодо вимог щодо реєстрації майна та майнових прав, здійснення інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору стосовно такого майна або майнових прав або корпоративного спору.* Відповідно до пп. 13 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» неарбітрабельними є справи, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень;

5) *про визнання недійсною системи реєстру власників іменних цінних паперів.*

Висновки. Визначено критерії та види корпоративних спорів, що є арбітрабельними. До них віднесено: спори, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав; справи у спорах щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, в т.ч. пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням, оскарженням рішень органів управління емітента та правочинів; спори з корпоративних відносин, що виникають з договору, передані на вирішення МКАС на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками; про оскарження (визнання недійсними) значного правочину, правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, правочину, укладеного з перевищенням повноважень. Неарбітрабельними визнано: спори, які виникають з корпоративних відносин, крім спорів які виникають з договору, похідні позови, спори щодо державної реєстрації або обліку прав на цінні папери, щодо державної реєстрації чи обліку прав на нерухоме майно, спори щодо вимог про реєстрацію майна та майнових прав, здійснення інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно, про визнання недійсною системи реєстру власників іменних цінних паперів.

ЛІТЕРАТУРА

- Смірнов Г. Арбітрабельність корпоративних спорів: особливості правового регулювання в Україні та іноземних державах. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 10. С. 78.
- Верховний Суд. Огляд за результатами вивчення судової практики розгляду господарськими судами справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів за період з 01.01.2018 р. по 30.11.2018 р. С. 8. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_korpor_sporiv.pdf
- Перепелинська О. Арбітрабельність корпоративних спорів в Україні. *Юридичний журнал*. 2012. №7-8. https://www.sk.ua/sites/default/files/arbitrabilnist_korporativnih_sporiv_op_1.pdf
- Атаманова Ю.Є. Важливі нюанси при вирішенні спору в арбітражі. <https://lfc.ua/news/vazhlivi-nyuansi-pri-virishenni-sporu-arbitrazhem/>